

«Dunyoda ilmdan boshqa najot yo‘q va hech qachon bo‘lmagay». **Imom Buxoriy**

IMOM BUXORIY SABOQLARI

№ 2
2020

ma'naviy-ma'rifiy, ilmiy-adabiy jurnal

2020-YIL – ILM, MA'RIFAT VA RAQAMLI
IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISH YILI

IMOM
BUXORIY
XILQHRO ILMIIY-
TADQIQOT MARKAZI
NASHRI

Ushbu sonda:

SAMARQAND VA
BUXORO – ILM-MA'RIFAT
VA HIKMATNING
QIBLASIDIR

3

HADIS ILMINING
TADVIN VA
TASNIF DAVRI

9

MUSTAMLIY BUXORIY
VA MOTURIDIYA
TA'LIMOTI

13

XOJAGON (YETTI
PIR) TASAVVUFIIY
TA'LIMOTINING
ILMIY-MA'RIFIY
MEROSI

32

MARG'ILON
YORLIQLARI VA
VAQFLARI MUHIM
MANBA SIFATIDA

58

HOZIRGI DAVRDA
DINIY MAZMUNDAGI
VIRTUAL
TAHDIDLARNING
IJTIMOIY-SIYOSIIY
JARAYONLARGA TA'SIRI

80

Ушбу сонда:

Шовосил ЗИЁДОВ. Самарқанд ва Бухоро илм-маърифат ва ҳикматнинг қибласидир.....	3
Зоҳиддон ИСЛОМОВ. “Пайғамбарлар меросхўри”га менгзаган олим.....	5
Отабек МУҲАММАДИЕВ. Самарқанд ва Мовароуннаҳрнинг Алоуддин Усмандийдан олдинги мавқеи.....	6

АЖДОДЛАР ИЛМИЙ МЕРОСИ

Шукурилло УМАРОВ. Ҳадис илмининг тадвин ва тасниф даври.....	9
Рўзигул БОЗОРОВА. Ислоом – меҳр чашмаси.....	11
Комилжон РАҲИМОВ. Мустамлий Бухорий ва мотуридия таълимоти.....	13
Нигора АБДУЛЛАЖАНОВА. Абу Райҳон Беруний – маърифатпарвар аллома.....	15
Мансур БЎРИЕВ. Абу Райҳон Беруний ва Абу Али ибн Сино илмий билиш таълимоти.....	17
Anorgul GULOVA. Alisher Navoiyning tasavvufiy asarlari.....	19
Мадина ЖЎРАЕВА. Ҳанафий мазҳабидаги илк табақот асарлари: қиёсий таҳлил.....	21
Азизбек ИСАМУТДИНОВ. Шайх Мустафо Ғалайийнийнинг “Иштиғол” ва “Мафъул мутлақ” ҳақидаги қарашлари.....	24
Лола КАРИМОВА. Бир умрлик сабоқ.....	26
Мавжуда ГУЛАМОВА. Мушқу анбар ҳидли валоят ғунчаси - Зиёуддин Аҳмад Кумушхонавий.....	28
Аҳмадхон РАШИДОВ. Қироат илми ва қорилар пешвоси Имом Шотибий.....	30
Нигора САҒАРОВА, Нигина ШАМСУТДИНОВА. Хожাগон (етти пирлар) тасаввуфий таълимотининг илмий-маърифий мероси.....	32
Лазизбек ҲАЙТОВ. Ҳаким Термизий меросида инсон маънавияти масалалари.....	36
Малика НОРОВА. Сайфиддин Боҳарзийнинг сўфийлик таълимотида оид қарашлари.....	39
Абдуманноб ИСМАТУЛЛАЕВ. Куръон фазилатларига оид асарлар ва Имом Бухорийнинг бу борадаги китоби хусусида.....	41

ВАТАНИМИЗ ТАРИХИ

Меҳрожддин АМОНОВ. XVIII-XIX асрларда Марказий Осиёда нақибандия-муҷаддия таълимоти ва тарихига оид манбалар ҳамда уларнинг таснифи.....	43
Отабек НОРМАТОВ. Қишлоқ хўжалик ва савдо-сотиқ муносабатлари тарихидан (Фарғона водийси мисолида).....	46
Бахтиёр РИЗАЕВ. Ўзбекистонда 1950-1955 йилларда аҳолини кўчириш сиёсати: натижа ва муаммолар (Бухоро вилоят архив материаллари асосида).....	48
Alisher TOYIROV. Buyuk allomalarga Vatan bo'lgan yurt.....	51
Бахтигул МАМАДАМИНОВА. XX асрнинг бошларида Хива хонлигидаги ижтимоий-сиёсий воқеалар.....	52
Ойбек ЯРМАТОВ. XIX-XX аср бошларида Туркистонда яшаган ҳинд фуқароларининг савдо фаолияти тарихидан.....	54
Ҳабибуллоҳ САДИБАҚОСЕВ. 2019 йилги парламент ва маҳаллий Кенгашларга сайловлар: ташкилий-ҳуқуқий жиҳатлари, ўзгаришлар ва натижалар.....	56
Нодиржон АБДУЛАҲАТОВ. Марғилон ёрлиқлари ва вақфлари муҳим манба сифатида.....	58

ИСЛОМ ВА ҲОЗИРГИ ЗАМОН

Қымбат КАРАТЪШКАНОВА. Концепция «Единство бытия» и ее теологическое обоснование.....	61
Фазилат ҚЎЙСИНОВА. Ислоом Ҳамкорлик Ташиқилоти муслмон давлатлари консолидацияси омили.....	63
Фаррух УСМОНОВ. Имом Бухорий ва Френсис Бэкон билимлар классификациясининг рационал талқини.....	66

МАЪНАВИЙ ТАҲДИДЛАРГА ҚАРШИ КУРАШ

Мансур МУСАЕВ. Миссионерликнинг глобаллашув омиллари.....	68
Светлана СУЛТОНОВА. Халқаро терроризмнинг асосий хусусиятлари ва ижтимоий хавфи.....	71
Asrorjon SATTOROV. Markaziy Osiyo mintaqasi xavfsizligiga tahdid soluvchi muammolar va unga qarshi kurashishda hamkorlik jarayonlari.....	73
Насиба ЮНУСОВА, Нилуфар САЛИМСАКОВА. Глобаллашув шароитида оммавий маданиятнинг салбий таъсири.....	75

Санжар ҲАМРОЕВ. Глобаллашувнинг миллий давлат суверенитетига таҳдидлари ва уларни бартараф этиши омиллари.....	77
Нуриймон АБУЛҲАСАН. Ҳозирги даврда диний мазмундаги виртуал таҳдидларнинг ижтимоий-сиёсий жараёнларга таъсири.....	80
Ўктам СУЛТОНОВ. Ўрта Осиё аёллар вақфларининг айрим хусусиятлари.....	82
Темур ИБАЙДУЛЛАЕВ. Миллий либос – миллий маданият тараққиётининг муҳим феномени сифатида	

ИЖТИМОЙ ИНСТИТУТ

Ҳабибуллоҳон АЗИМОВ. Сурия инқирози даврида Туркия – Россия муносабатлари.....	86
Лобар ГАДОЕВА. Ўзбек халқининг соғлом турмуш тарзи учун этнотиббий маданиятнинг хусусиятлари...88	
Наримон ДЕХКАНОВ. Демократик ва барқарор жамият тўғрисидаги сиёсий қарашлар.....	91
Ойдин МЎМИНОВА. Мақол ва маталлардаги гендерлик стереотипларнинг когнитив хусусиятлари.....	92
Элёр АЛИМКУЛОВ. Буддавийлик динидаги рамзларнинг тарихи ва талқини.....	95
Маҳмудали ДЕҲҚОНОВ. Исломда оила ва никоҳ муносабатларининг ривожланиши.....	97
Абрар ТУРАЕВ. АҚШ неоконсерваторлари қарашларида гегемонлик мафкурасининг асосланиши.....	98
Отамурод ДЖУРАЕВ. Оила – жамиятнинг асосини ташиқил этувчи муқаддас даргоҳ.....	101
Дилфуза КАРИМОВА. Баркамол авлод шахсини тарбиялаш – замон талаби.....	103
Фатҳулла ХИКМАТОВ. Давлат бошқарувида мувафақиятли стратегияни ишлаб чиқиш ва уни амалга ошириш муаммолари.....	105
Шаҳло ИБРАГИМОВА. Глобаллашув шароитида давлатнинг ташиқил сиёсий қарорларни ишлаб чиқариш ва қабул қилиш муаммоси.....	107
Бекмирза ЮЛДОШЕВ. Замонавий раҳбар кундалиқ фаолияти нюанслари.....	111
Даврон КАМИЛОВ. Буддавийлик динидаги секуляр тенденциялар ва уларнинг ижтимоий-маданий жараёнлардаги инъикоси.....	112
Ахмаджон ХУДАЁРОВ. Ўзбекистонда солиқ тизимининг ташиқил этилиши ва унинг такомиллашув босқичлари...115	
Вехруз TURDIYEV. O'zbekiston demokratik jamiyat taraqqiyoti rivojida ma'naviy yangilanishlar strategiyasining roli...118	
Aslam USMONOV. O'zbek tili bog'lovchilarning pragmatik xususiyatlari.....	121

ФАЛСАФИЙ МУШОҲАДАЛАР

Фируз МУЗАФФАРОВ, Нафиса ҚЎШШАЕВА. Муҳаммад Ғаззолийнинг тасаввуф фалсафаси.....	123
Соҳида ЯХЯЕВА. Жамиятда эстетик маданиятнинг соғлом авлод тарбияси билан боғлиқ фалсафий омиллари..125	
Бахриддин САЛИМОВ. Фалсафий категорияларнинг шахс ижтимоий ҳаётига мазмун баҳи этишининг фалсафий таҳлили (Георг Гегель ва Сёрен Кьеркегор қарашлари мисолида).....	128
Фаррух ЮЛДАШЕВ. Ёшларинтеллектуалсалоҳиятини шакллантиришининг ижтимоий-фалсафий жиҳатлари...129	

ЁШЛАР – КЕЛАЖАГИМИЗ

Ойдин НАСИРИДДИНОВА. Талаба ёшлар ҳуқуқий маданиятини шакллантиришида ҳуқуқий тарбиянинг ўрни..132	
Анвар УМАРОВ. Ёшларнинг жамият ижтимоий-сиёсий ҳаётидаги фаоллигини ошириш давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бири.....	135
Dilshoda RANIMOVA, Sadoqat TURATOSHEVA. Axborotlashgan jamiyatda internetning yoshlar tafakkuri va turmush tarzida tutgan urni.....	137
Хуррият ХУДОЙБЕРДИЕВА. Ёшларда санъатга эстетик муносабатни шакллантиришида миллатлараро муносабатларнинг ўрни.....	139
Дилёр ХУДОЙҚУЛОВ. Ёшларда мутолаа маданиятини шакллантиришининг фалсафий масалалари.....	141

ИЛМ-ФАН ЮТУҚЛАРИ

Насиба ЖУМАНИЁЗОВА. Хорижий давлатлар таълим тизими тараққиёти (Сингапур мисолида).....	144
Фарида ЭШНАЗАРОВА. Таълимда инновацион технологиялардан фойдаланишида фалсафий тафаккурнинг роли...146	
Шерзод СУЮНОВ. Миллий ўзликни англашнинг ижтимоий-фалсафий таҳлиliga доир.....	148

ИМОМ БУҲОРИЙ РИВОЯТ ҚИЛГАН ҲАДИСЛАР

Исроф учун жазо муқаррардир.....	150
----------------------------------	-----

ЎЗБЕКИСТОНДА 1950-1955 ЙИЛЛАРДА АҲОЛИНИ КЎЧИРИШ СИЁСАТИ: НАТИЖА ВА МУАММОЛАР (Бухоро вилояти архив материаллари асосида)

Бахтиёр РИЗАЕВ
БухДУ камта
ўқитувчиси

Ушбу мақолада XX асрнинг 50-йилларида Ўзбекистонда амалга оширилган аҳолини кўчириш жараёни Бухоро вилояти мисолида, мигрантлар билан боғлиқ муаммолар ва уларни бартараф этиш чора-тадбирлари архив материаллари асосида очиб берилди.

Таянч сўзлар: миграция, кўчма хўжалик, режали кўчириш, чўл ҳудуди, имтиёз, қўриқ ер, деҳқон хўжаликлари, пахтачилик, уй-жой, қарор, муаммо.

Ўзбекистонда XX аср 50-йилларида қўриқ ва бўз ерларни ўзлаштириш орқали экин майдонларини кенгайтириш пахта ва ғалла етиштиришни кўпайтиришга киришилди. Уч йил (1953-1955 йй) ичида Республикада 130 минг гектар ер очилди. 1960 йилга келиб суғориладиган ер майдонлари ҳажми 2,571 гектарга етди [17: 389].

Ўзбекистонда янги ерларни ўзлаштириш жараёни марказий ва маҳаллий матбуот органларида мунтазам ёритиб борилди. Бундан ташқари, турли фанлар доирасида, янги ерларнинг ўзлаштирилиши билан боғлиқ илмий-тадқиқот ишлари амалга оширилди. Мустақиллик йилларида 1950-1980 йилларда Республикада янги ерларни ўзлаштириш ва ирригация иншоотларини ривожланиши мавзусига бағишланган илмий тадқиқотлар амалга оширилди. Ажабланарли томони шундаки, қўриқ ва бўз ерларнинг ўзлаштирилиши билан ёнма-ён олиб борилган, аҳолини янги ерларга кўчириш мавзуси ҳалигача яхлит тадқиқ этилмади. Ваҳоланки, бу даврда аҳолини янги ерларга кўчириш сиёсати доимий ҳукумат диққат марказида бўлиб, марказ томонидан қаттиқ назорат қилинган.

Ўзбекистон Республикаси Марказий Давлат архиви, вилоят ва туман архивларида бу даврда амалга оширилган аҳолини кўчириш ишларига алоқадор қатта ҳажмдаги ҳужжатлар сақланади. Биз мазкур тадқиқотда Бухоро вилояти ва туманлар архивларида сақланаётган, аҳолини ички кўчириш ишларига алоқадор материалларни таҳлил қилишга қарор қилдик. Архивларда сақланаётган материалларнинг мазмуни 1950-1955 йиллар вилоятда амалга оширилган кўчириш ишлари давомида, қатор камчилик ва нуқсонларга йўл қўйилганлигидан гувоҳлик беради.

Вилоятда аҳолини кўчириш ишларига ЎзССР Министрлар Советининг 1950 йил 11 январда чиқарилган “1950 йилда Ўзбекистонда пахтачиликни ривожлантириш истиқболлари тўғрисида”ги 69-рақам қарори асос бўлиб хизмат қилади. Қарорда Бухоро вилоятида 1950 йилда суғориладиган ер ҳажми 15,6 минг гектар кўпайтирилиши белгиланди. Бундан ташқари, янги ўзлаштириладиган ерларга 1000 та деҳқон хўжалиklarини кўчириш режаси тасдиқланган эди [13: 35]. Белгиланган вазифаларни амалга ошириш ишлари вилоятнинг туманлар кесимида ишчи кучи нисбатини ўрганишдан бошланди. Ғиждувон тумани аҳолиси зич бўлиб, бутун 1950-йилларда амалга оширилган ички кўчириш давомида, ишчи кучига бўлган эҳтиёжни қондиришга хизмат қиладиган муҳим вазифани бажарган. Бу ҳолат 1950 йил учун тасдиқланган аҳолини кўчириш режасида ҳам ўз аксини топган. Режада 1950 йилда Ғиждувон туманидан Когон туманига 500 та, Ромитан туманига 300 та, Бухоро туманига 200 та хўжалик кўчирилиши кўрсатилган [2: 19].

Кўчириш ишларини белгиланган муддатда, кўрсатилган

The article deals with the process of resettlement in Uzbekistan, problems associated with migrants and measures to prevent them on the example of the Bukhara region in the 1950s based on the archival materials.

В данной статье на основе архивных материалов освещается процесс проводимого в Узбекистане переселения на примере Бухарской области в 50-гг. XX в., проблемы, связанные с мигрантами и меры по их предотвращению.

режа асосида амалга ошириш мақсадида, вилоят ижрокўми Бухоро тумани ижроия қўмитаси раиси ўртоқ Адизов, Когон тумани Исабаев ва Ромитан тумани Ҳасановларга барча тайёргарлик ишларини 10 апрелга қадар яқунлаш вазифасини юклатди. Шунингдек, Ғиждувон туман ижроия қўмитаси раиси Набиевга май ойдан кечиктирмасдан режада белгиланган 1000 та хўжаликни танлаб, кўчирилишни ташкил этиш вазифаси юклатилди.

Ғиждувон туманида ташкил этилган тарғибот пунктларида йиғилган аҳолига бериладиган имтиёз, имкониёт ва эркинликлар атрофлича тушунтирилган. Кўчириш истагини билдирган деҳқон хўжалиklarнинг аризалари, анкета ва билетлари туман архивида икки йиғма жилдга тартибланган. Материалларни таҳлил қилиш орқали маълум бўлди-ки, 1950 йилда тумандан 305 хўжалик Когон туманига, 99-хўжалик Ромитан туманига, 54-хўжалик Бухоро туманига кўчирилган [15: 1, 79, 101]. Лекин бу йиллик режада белгиланган миқдордан анча кам бўлиб, аҳолини кўчириш ишларидаги дастлабки муваффақиятсизлик эди.

Бундан ташқари, янги кўчма хўжалиklarни уй-жой билан таъминлаш масаласи ҳам долзарб муаммога айланди. Когон, Бухоро ва Ромитан туман ижроия қўмиталарида кўчма хўжалиklar учун уй-жой етишмаслиги масаласи бир неча марта муҳокама қилинган. Бўш, ишлатилмай турган биноларни колхозлар балансига ўтказиб берилишини сўраб, вилоят ижроия қўмитасига кўплаб хатлар юборилган. Бухоро туман ижроия қўмитасининг 1950 йил 10 мартдаги 5-рақамли п. 24-вилоят ижрокўмига йўлланган хатида жумладан шундай дейилган: “1950 йил 12 февралдаги Ворошилов колхозни Отбозор қишлоқ совети томонидан қарор қабул қилинган бўлиб, унда кўчма хўжалиklarни қабул қилиш учун 3-сонли тюрма директоридан муассасага қарашли бинолардан бирини зудлик билан бўшатиш ва Ворошилов колхозни балансига ўтказиш” сўралган [3: 133]. Уй-жой муаммоси аҳолини кўчириш ишларида яна бир ўта муҳим ва долзарб муаммони келтириб чиқарди. Бу асосан уй-жойга эга бўлиш мақсадида кўчириш истагини билдирган кўчма хўжалиklarни, янги кўчирилган колхозларни рухсатсиз тарк этиши муаммоси эди. Мавжуд вазият кўчириш сиёсатининг барбод бўлишидан далолат берарди. Натижада 1951 йилнинг 16 январида Ўзбекистон Министрлар Советининг “Кўчма хўжалиklarга уй-жой куриш ишларини такомиллаштириш чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарори қабул қилинди [4: 126].

1951 йилда вилоятда 400 та хўжалик кўчириш режалаштирилди. Ғиждувон туманидан Бухоро туманига 150 та хўжалик, Когон туманига 150 та хўжалик, Ромитан туманига 100 та хўжалик қилиб белгиланди [5: 283]. Ғиждувон тумани ижро органларига, ўтган йилги хатолардан хулоса чиқарган ҳолда, бу йил тарғибот ишларида камчилик ва хатоларга

йўл қўймаслиги алоҳида уқтирилди. Режада белгиланган миқдор билан, амалда кўчирилган хўжаликлар сонини аниқ кўрсатиш жуда мушкул. Архив ҳужжатларида келтирилаётган маълумотларда турли рақамлар мавжуд. Вилюят ижроия қўмитасининг молия вазирлигига йўлланган ҳисоботида 1951 йилда Когон туманига кўчирилиши режалаштирилган 310 та хўжалиқдан 57 та, Бухоро туманига кўчирилиши режалаштирилган 40 та хўжалиқдан атиги 1 та хўжалик амалда кўчирилгани таъкидланади [6: 20]. Мазкур ҳолат ўтган йилларда йўл қўйилган хато ва камчиликларнинг таъсирида вужудга келган бўлиб, уй-жой етишмаслиги сабабли кўплаб кўчма хўжаликлар ўз жойларига қайтиб, янги йилда амалга оширилиши режалаштирилган кўчириш ишларига салбий муносабатни юзага келишга хизмат қилади. Боз устига кўчма хўжаликларнинг кўчирилган жойни рухсатсиз тарк этиши давом этмоқда эди. Афтидан бу ҳолат кўчма хўжаликларнинг аниқ ҳисобини олишга салбий таъсир қилган. 1951 йил 1 январь ҳолатида Когон туманидан 28 та, Ромитан туманидан 30 та, Бухоро туманидан 7 та хўжалик янги кўчирилган жойларни рухсатсиз тарк этди [5: 283].

Кўчириш ишларини амалга оширилишига асосий сабаб янги ўзлаштирилган ерларни ишчи кучи билан таъминлаш баробарида, вилюятнинг аҳолиси зич, ерга муҳтож аҳолисини иш билан таъминлаш ва моддий аҳволини яхшилаш назарда тутилган эди. Лекин, ажабланарли томони шундаки, 1951 йилда Самарқанд вилюяти ижроия қўмитасининг 31/1435-рақамли қарори қабул қилинган. Ушбу қарор нусхаси Когон туман архив фондида сақланган. Қарорда Саройқўрғон қишлоқ советининг “Қизил-Чорва” колхози колхозчилари йиғилиши сўровини қўллаб-қувватлаш масаласи муҳокама қилиниб, тегишли чора-тадбирлар белгиланган. Унда жумладан: “Каттақўрғон тумани Саройқўрғон қишлоқ совети “Қизил-Чорва” қишлоғи колхозчилари Бухоро вилюятининг Қорақўл туманида зотдор туяларни кўпайтириш мақсадида кўчирилишни сўраб мурожаат қилган” – дейилади. Колхозчиларининг илтимослари Самарқанд вилюят ижроия қўмитасида кўриб чиқилиб, Каттақўрғон туман Саройқўрғон қишлоқ совети колхозчиларининг илтимосига биноан Бухоро вилюятининг Қорақўл туманига 70 та хўжалик кўчиришга қарор қилинган. Ушбу кўчирилиш режасини амалга оширилганлигини исботлашга асос бўладиган архив ҳужжатлари мавжуд бўлмасада, бироз тушунарсиз ҳолат кўзга ташланади. Юқорида келтирилган Самарқанд вилюяти ижроия қўмитасининг қарорига илова қилинган Сарайқўрғон қишлоқ советининг 1951 йил 26 сентябрдаги 9-рақамли баённомаси кун тартибидеги биринчи масала Бухоро вилюятининг Когон туманига кўчириш тўғрисида деб номланган. Кўчиб борадиган жойда чорва молларини кўпайтириш имконияти йўқлиги, чорва моллари жуда озгин ва совуқ тушиб қолганлиги муносабати билан кўчириш режасини бекор қилиш тўғрисида қишлоқ совети туман ижроия қўмитасидан сўрашга қарор қилади [9: 251-252]. Бундан шундай хулоса қилиш мумкинки, дастлаб кўчирилиши белгиланган Қорақўл тумани кўчма хўжаликни қабул қилишга тайёр бўлмаган ёки умуман қўтилмаган таклиф бўлган бўлиши ҳам эҳтимолдан ҳоли эмас. Бунга сабаб, 1952 йилдаги аҳолини кўчириш режасида Қорақўл туманидан 50 та хўжалик Когон туманига кўчирилиши режалаштирилган эди. Ўзбекистон Министрлар Советининг 1952 йил 24 апрелдаги 695-рақамли қарориде вилюятда 500 та хўжалик кўчирилиши режалаштирилган бўлиб, шундан 350 таси ички кўчириш ҳисобидан амалга оширилса, 150 та хўжалик қўшни Қашқадарё вилюят-

тидан кўчирилиши режалаштирилган [1: 334]. 1952 йилдаги кўчириш ишлари вилюятнинг Ёждувон, Қорақўл, Шофиркон туманларидан кўчирилиши лозим эди. Қорақўл туман давлат архивида Бухоро вилюяти ижроқўмининг 1952 йил 12 майдаги 15-рақамли п-2 қарори мавжуд. Қарорда Қорақўл туманидан Когон туманига зудлик билан 50 та хўжаликни кўчириш вазифаси белгиланган. Туман ижроия қўмитаси кўчирилиши режалаштирилган колхоз ва қишлоқ советларининг рўйхатини шакллантирган.

А) Октябрь колхози Саёт қишлоқ советидан – 20 та
 Б) Сталин колхози Саёт қишлоқ советидан – 5 та
 В) Куйбишев колхози Қорақўл қишлоқ советидан – 5 та
 Г) Сталин Зиёрат қишлоқ советидан – 10 та
 Д) Ленин колхози Зиёрат қишлоқ советидан – 5 та
 Е) Сталингард колхози Қозон қишлоқ советидан – 5 та
 Ж) Ленинград колхози Қозон қишлоқ советидан – 5 та
 З) Коммунизм колхози Янгибозор қишлоқ советидан – 5 та
 Хўжалик кўчирилиши режалаштирилган [12: 408].

Кўчма хўжаликлар Когон тумани Туткунда қишлоқ советига, шунингдек бир хўжалик Бухоро тумани Чорбақор қишлоқ советига кўчирилиши режалаштирилган.

1952 йила келга кўчма хўжаликларнинг кўчирилган жойни рухсатсиз тарк этиши оммавий кузатила бошлади. Натижада муаммони олдини олиш мақсадида, Ўзбекистон Министрлар Совети 1952 йил 24 январдаги “Янги ерларга кўчирилиб, кўчирилган жойни рухсатсиз тарк этган кўчма хўжаликларни ўз жойига қайтариш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 1133 қарори қабул қилинади. Бухоро вилюяти ижроия қўмитаси Когон туман ижроқўмига 1952 йил 8 февралда 8-рақамли расмий хат юбориб, Когон туманидан рухсатсиз кетиб қолган 45 кўчма хўжаликни жойига қайтаришни сўралган. Шунингдек, 1 мартга қадар туманнинг ҳар бир колхозиде кўчирилган колхозларни рухсатсиз тарк этган хўжаликлар рўйхатини шакллантириш, кўчма хўжаликлари топиш ва жойига қайтариш, агар улар қайтишдан бош тортса кўчириш билан боғлиқ сарф харажатларни (транспорт, кредит, имтиёз) ўз ҳисобидан қопланиши таъминланиши топширилган [10: 62].

Ўша йилнинг 12 майида Когон туман ижроқўми Исабаева юборилган навбатдаги расмий хатда 50 та кўчирилган хўжалик рухсатсиз янги кўчирилган жойларини тарк этганлиги қайд этилган. Шунингдек, вилюят ижроия қўмитаси туман ижроия қўмитасига 25 май санасига қадар ҳар бир қочиб кетган хўжаликни топиб, оммавий муҳокама қилиб, рухсатсиз кетиш сабабларини ўрганиб, жойига қайтарилишини таъминлаб ҳисоботини етказиш вазифаси белгиланади [11: 174]. Бу каби ҳолатлар билан боғлиқ материаллар архив фондида жуда кўп эканлиги инобатга олинса, кўчириш ишларида қатор камчилик ва нуқсонлар борлиги аён бўлади.

Аҳоли кўчирилган Ёждувон ва кўчган Когон туманлари ижро қўмитаси ва колхоз советлари раислари орасида кўчма хўжаликларга алоқадор элементар муаммолар юзасидан хатлар алмашилгани ҳақида маълумотлар ҳам сақланган. Жумладан, улардан бирида шундай дейилган: “Қишлоқ совети раиси Ф.Юнусов ўртоқ Ҳамроевга. Ёждувон район Ижроия комитети сизнинг қишлоқ советингиздаги Ленин номли колхоз аъзоси Халиков Ширинов Когон район Уба чули қишлоқ советидаги Охунбабаев колхозига кўчма хўжаликка кўчиб кетган эди. Халиков Шириновнинг хўжалигида бўлган хотини Ширинова Орзу қизи Ширинова Олима, Ширинова Мунаввара ва Ражабова Хатичалар ҳозирга қадар сизнинг қишлоқ советингизда Ленин номли колхозда ишлаб турибди. Шунинг учун Халиков Ши-

риннинг хўжалигида бўлган исми кўрсатилган ўртоқларни Когон район Уба чули қишлоқ советидаги Охунбобоев номли колхозга эрини олдиға кўчириб юбориш учун колхоз раисига топшириқ бериш топширилади” деб таъкидланган[14: 84].

1953 йилга келиб дохийнинг вафот этиши билан (1953 йил 5 март) барча ислохотлар, шу жумладан аҳолини кўчириш ишларида ҳам маълум муддат тўхталиш кузатилади. 1953 йил вилоят ва туман архивларида аҳолини кўчиришга алоқадор ҳужжатлар мавжуд эмас. Бундан ташқари, СССР Министрлар Советининг 1953 йил 17 мартдаги 817-рақамли қарорига мувофиқ “Кўчириш бош бошқармаси” янги ташкил этилган Қишлоқ хўжалиги ва тайёрлов вазирлиги таркибига қўшилди[18: 114].

Аммо, 1954 йилдан бошлаб аҳолини кўчириш ишлари янгидан жонланди. Бунга СССР Министрлар Совети ва КПСС Марказий Комитетининг 1954 йил 9 февралда қабул қилинган “Ўзбекистон ССРда 1954-1958 йилларда пахтачиликни янада ривожлантириш тўғрисида”ги қарори асос бўлади. Қарорнинг 32-бандида Ўзбекистон ССРда янги ерларни ўзлаштириш учун 1954-1958 йилларда шу ерларга республиканинг асосан сўғорилмайдиган деҳқончилик районларидан 40 минг нафар колхозчи кўчириб келтирилсин, дейилган[17]. Бу борада вилоят мутасадди раҳбарлари ҳам тегишли чоралар кўриб, 1954 йилда Кармана шахридан Карманада янги ўзлаштириладиган ерларга 300 та хўжалик ва Ғиждувон туманидан Когон туманига 300 та хўжалик жами 600 та хўжаликни кўчириш режалаштирилади[7: 121]. Бухоро вилояти ижроия қўмитаси 1954 йил 13 апрелдаги йиғилишида “Деҳқон хўжаликлари, қишлоқ ва шаҳар аҳолисина кўчириш” тўғрисидаги масаласи муҳокамаси бўлиб, масала юзасидан қарор қабул қилинди. Қарорда Кармана шахридан янги кўчма хўжаликлардан ташкил этиладиган колхоз “Янгиобод”га аҳолини кўчирилиши вазифаси белгиланди. Шаҳар ёки деҳқончилик тажрибасига эга бўлмаган аҳолини колхоз ва совхозларга кўчириш масаласи, аслида СССРнинг марказий ва ғарбий ҳудудлари учун хос бўлиб, Ўрта Осиё Республикаларига бу амалиётнинг жорий қилиниши ўзини оқламаслиги тез орада исботланди. Урушдан кейинги йилларда совет ҳукумати аграр соҳада амалга оширган ислохотларининг салбий таъсирида, СССРнинг марказий ва ғарбий ҳудудлари колхозчиларининг шаҳарларга миграцияси бошланган эди. О.М. Вербицкой тадқиқотлари натижасида шундай хулосага келади: “РСФСРда 1948 йилда қишлоқ аҳолиси таркиби 0,5 млн кишига қисқарган бўлса, 1949-1950 йиллар мобайнида 2,6

млн нафарга қисқарган. Натижада 1951 йилда Россия колхозларида 1945 йилга нисбатан 1,2 млн кам одам истиқомат қиларди” – деб таъкидлайди[19: 83]. Бу тенденция кейинги йилларда ҳам сақланиб қолди. Мисол учун 1946-1959 йилларда РСФСРда колхоз аҳолиси 9,2 млнга қисқарган[20: 85]. Аксинча, Ўрта Осиё Республикаларида аҳолининг табиий ўсиш суръатлари жуда юқори бўлиб, қишлоқ хўжалигини ишчи кучи билан бемалол таъминлашга етарди. Афтидан Карманага кўчириши белгиланган 300 та хўжалик режаси ҳам амалда бажарилмаган. Бухоро вилояти ижроия қўмитасининг 1954 йил 10 октябрдаги 602-рақамли қарорига Кармана туманида ташкил этилган янги “Янгиобод” колхозини ва колхозчиларига имтиёз бериш масаласи муҳокама қилинган. Қарорда вилоятда 1954 йилда аҳолини кўчириш йиллик режасига колхозчи ва айни вақтда фаолият юритган 76 та хўжаликни қўшиш сўралган. Шунингдек, колхоз колхозчиларига қишлоқ хўжалиги солиғи имтиёзларини бериш ва давлат томонидан истеъмол товарлар билан таъминлаш сўралган[8: 95]. Келтирилган рақамлардан маълум бўлишича, 1954 йилда янги ерларни ўзлаштириш мақсадида ташкил этилган колхозга белгиланган 300 та хўжаликдан, 76 та хўжаликни кўчиришга эришилган.

Хулоса қилиб айтганда, 1950-1955 йилларда Бухоро вилоятида деҳқон хўжаликларни янги ерларга кўчириш ишларида қатор нуқсон ва камчиликлар кўзга ташланади. Юзага келган муаммоларни олдина олишга қартилган Республика ва ҳудудий ижро органлари чора-тадбирлар ишлаб чиқса-да, вазиятни ўнглаш имкони бўлмади. Бу даврда йиғилган тажриба шуни кўрсатади-ки, кўчириш ишлари самарадорлигини оширишда биринчидан, ҳудудларда мавжуд реал ҳолатни атрофлича ўрганиб, кўчирилиш режалаштирилиши мақсадида мувофиқ бўларди. Иккинчидан, кўчма хўжаликларни танлаш жараёнида ваъда қилинган имтиёз (кредит, уй-жой, қорамол) ва эркинлик (солиқ юкиннинг камайрилиши, шахсий томорқа) ўз вақтида ажратилишини қатъий назоратга олиш керак бўлади. Учунчидан, янги кўчирилган колхоз ва совхозларда деҳқон хўжаликларининг нормал яшаш шароитларини (мактаб, болалар боғчаси, амбулатория, сартарошхона) яратиш талаб этиларди. Тўртинчидан, деҳқончилик (пахтачилик) билан шуғулланиш учун танланган кўчма хўжаликларни бошқа ишарга (уй-жой, ирригация иншоотлари, автомобиль ва темир йўл қурилишларига) жалб этмаслик каби билан баҳоланади. 1950-йилларнинг иккинчи ярмидан бу каби ҳолатлар инобатга олиниб, кўчириш ишлари самарадорлиги анча ошганига гувоҳи бўлиш мумкин.

ҲОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Бухоро вилояти давлат архиви 1184-фонд, 1-рўйхат, 147-йиғма жилд, 334-варақ.
2. Бухоро вилояти давлат архиви 1023-фонд, 1-рўйхат, 574-йиғма жилд, 19-варақ.
3. Бухоро туман давлат архиви 5-фонд, 1-рўйхат, 96-йиғма жилд, 133-варақ.
4. Бухоро вилоят давлат архиви 1184-фонд, 1-рўйхат, 136-йиғма жилд, 126-варақ.
5. Бухоро вилояти давлат архиви 1184-фонд, 1-рўйхат, 158-йиғма жилд, 283-варақ.
6. Бухоро вилояти давлат архиви 1023-фонд, 1-рўйхат, 764-йиғма жилд, 20-варақ.
7. Бухоро вилояти давлат архиви 1184-фонд, 1-рўйхат, 147-йиғма жилд, 121-варақ.
8. Бухоро вилоят давлат архиви 1184-фонд, 1-рўйхат, 172-йиғма жилд, 95-варақ.
9. Бухоро вилояти Когон туман давлат архиви 22-фонд, 1-рўйхат, 87-йиғма жилд, 251-252-варақ.
10. Бухоро вилояти Когон туман давлат архиви 22-фонд, 1-рўйхат, 75-йиғма жилд, 62-варақ.
11. Бухоро вилояти Когон тумани давлат архиви 22-фонд,

1-рўйхат, 75-йиғма жилд, 174-варақ.

12. Бухоро вилояти Қорақўл туман давлат архиви 1-фонд, 1-рўйхат, 122-йиғма жилд, 408-варақ.

13. Бухоро вилояти Бухоро туман давлат архиви 5-фонд, 1-рўйхат, 27-йиғма жилд, 35-варақ.

14. Бухоро вилояти Ғиждувон туман давлат архиви 3-фонд; 1-рўйхат, 195-йиғма жилд; 84-варақ.

15. Бухоро вилояти Ғиждувон туман давлат архиви 3-фонд, 1-рўйхат, 204-йиғма жилд, 1-79,101-варақ.

16. Қизил Ўзбекистон. 1954 йил. 12 февраль, 136(8761).

17. Ergashev Q. Hamidov H. O'zbekiston tarixi. G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. –T.: 2015.

18. Пискунов Сергей Александрович. Государственная политика сельскохозяйственного переселения и ее реализация на территории РСФСР (2-я половина 1940-1980-е гг) диссертация на соискание ученой степени доктора исторических наук. –Тамбов.: 2017.

19. Вербицкая О. М. Изменения численности и состава колхозно-крестьянства РСФСР в первые послевоенные годы (1946-1950) // История СССР, 1980 г 15.

20. Вербицкая О.М. Российское крестьянство от Сталина к Хрущеву, середина 40-х - начало 60-х гг –М.: Наука, 1992.